

Lietuvos diplomatinis atstovavimas Prancūzijoje 1940–1960 m.

Šio darbo tikslas – atskleisti, kaip veikė vienas iš nedaugelio po Lietuvos okupacijos likusių Lietuvos diplomatinės tarnybos postų – diplomatinė atstovybė Prancūzijoje, kurios veiklos pobūdis ir ribos atspindėjo tuometinę Lietuvos diplomatų veiklos egzode būklę.

Kalbant ar rašant apie Lietuvos diplomatinę tarnybą (LDT) po 1940 m. Lietuvos okupacijos, pirmiausia reikėtų išryškinti žmogiškojo veiksnio svarbą. Kiekviena tuo metu veikusi Lietuvos pasiuntinybė faktiškai nebebuvo susaistyta su buvusia Lietuvos valstybe, todėl pasiuntinybių funkcionavimas priklausė ne tik nuo valstybių, kuriose dirbo Lietuvos diplomatai, geros politinės valios, bet ir nuo pačių Lietuvos diplomatų atsakomybės ir valstybingumo jausmo. Geras pavyzdys yra Lietuvos diplomatinis atstovavimas Prancūzijoje 1940–1960 m., kur sunkiomis materialinio nepritekliaus sąlygomis aktyviai veikė Lietuvos atstovas dr. Stasys Antanas Bačkis.

Rašant straipsnį remtasi įvairiais oficialiais¹ ir asmeniniais² archyvais, memuarais, straipsniais ar net radijo laidų medžiaga³ ir šitaip mėginta užpildyti Lietuvos diplomatinės istorijos spragas. Be dr. S. A. Bačchio archyvo duomenų, Lietuvos pasiuntinybės Paryžiuje perdavimas sovietų ambasadai gana išsamiai aprašytas tuometinių LDT narių Petro Klimo⁴ ir dr. Alberto Geručio⁵ kny-

gose. Dauguma straipsnyje minimų dokumentų Lietuvos diplomatinės istoriografijoje naudojami pirmą kartą.

Užsienio reikalų ministerijos 1939 m. liepos 15 d. žinyno duomenimis, tuo metu Lietuvos pasiuntinybėje Paryžiuje dirbo šeši pareigūnai: nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras P. Klimas, pirmasis sekretorius (nuo 1939 m. birželio 1 d. – patarėjas) S. A. Bačkis, vicekonsulas Algirdas Vanagas, atašė Antanas Liutkus, raštvedės Vanda Vabalienė ir Birutė Vokietaitytė⁶ (sąrašė nepaminėtas Lietuvos karinis atstovas plk. Juozas Lanskoronskis bei darbuotoja, atliekanti nediplomatines pareigas J. T. Desfaux. Vėliau į diplomatinį sąrašą buvo įtrauktas prof. Jurgis Baltrušaitis).

1940 m. birželio 15 d. Lietuvai netekus nepriklausomybės, Lietuvos diplomatinė tarnyba įgavo egzodinės veiklos pobūdį. Ne išimtis ir Lietuvos diplomatinis atstovavimas Prancūzijoje. Vos ne atsitiktinis sutapimas – dieną prieš Lietuvos valstybės okupaciją vokiečių kariuomenė įžengė į Paryžių. Diplomatinė veikla po dviejų okupacijų tapo neapibrėžta. Kiek anksčiau Lietuvos užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys nusiuntė Lietuvos pasiuntinybei Paryžiuje telegramą, kurioje nurodė daliai pasiuntinybės tarnautojų su pasiuntiniu P. Klimu priešakyje pasitraukti kartu su Prancūzijos vyriausybe. Paryžiuje turėjo lik-

ti kita pareigūnų dalis⁷, iš kurių pareigomis vyriausias buvo pasiuntinybės patarėjas S. A. Bačkis.

Birželio 14 d. vokiečiai JAV ambasadoje surengė instruktažą Paryžiuje likusiems diplomatinio korpuso atstovams. Visos pasiuntinybės ir konsulatai galėjo tęsti darbą, bet susisiekti su savo vyriausybėmis buvo galima tik per kolegas Berlyne⁸, telegramas siųsti per vokiečių ambasadą Paryžiuje ir savo pasiuntinybes Berlyne. Taip koreguojama Lietuvos pasiuntinybė galėjo dirbti, kol prasidėjo spaudimas iš vadinamosios Liaudies vyriausybės Lietuvoje.

Po 1940 m. vasaros įvykių Lietuvos diplomatinis atstovavimas (kaip ir kitų šalių) Prancūzijoje buvo labai suvaržytas ir atitiko tos šalies tuometinę būseną. Lietuvos pasiuntinys P. Klimas, kartu su Prancūzijos vyriausybe pasitraukęs į Pietus, kartkartėmis, kaip ir visas diplomatinis korpusas, keisdavo apsistojimo vietą (Tours, Bordeaux, La Bourboule, Vichy). Pasiuntinys La Bourboule vietovėje sužinojo, kad Lietuvoje rengiami „liaudies rinkimai“, ir liepos 12 d. Lietuvos užsienio reikalų ministerijai išsiuntė šifruotą telegramą: „Ar tiesa, kad Maskva nustatė mums rinkimų metodus ir kitaip kišasi į mūsų vidaus reikalus stop jei taip, tai via reiktų notifikuoti (pareikšti) protestą prieš Maskvos sutarties laužymą“. Tą patį nuogąstavimą išdėstė ir laiške tuometiniam užsienio reikalų ministrui Vincui Krėvei-Mickevičiui⁹. Tuometinė, jau prosovietinė, Lietuvos užsienio reikalų ministerija į pasiuntinio telegramą neatsakė.

Vadinamajam Liaudies seimui liepos 21 d. nubalsavus už Lietuvos prijungimą prie Sovietų Sąjungos, Lietuvos diplomatai pareiškė protestą notų forma ne tik vyriausybėms, prie kurių jie buvo akredituoti, bet ir Lietuvos vyriausybei. P. Klimas apie Lietuvos pasiuntinių ketinimus įteikti protesto notas užsienio šalių vyriausybėms sužinojo, kai jam iš Vichy pavyko užmezgti ryšį su Ber-

nu. Iš pradžių P. Klimas Prancūzijos užsienio reikalų ministerijoje (Vichy) informavo žodžiu apie susiklosčiusią padėtį Lietuvoje, o rugpjūčio 4 d. įteikė ir notą¹⁰:

Viešbutis *Jo Ekscelencijai*
de Lilas, Vichy *Ponui Boudoin*
1940 m. rugpjūčio 4 d. *Užsienio Reikalų*
Ministrui

Pone Ministre,

Oficialinėmis Maskvos agentūros žiniomis, Socialistinių Sovietų Respublikų Sąjungos Aukščiausioji Taryba, įvykdyma tariamųjų lietuvių tautos atstovų valią, kuri buvo pareikšta liepos 14–15 d. išrinktų ir liepos 21 d. susirinkusių Kaune į Atstovų seimą, nutarė įkorporuoti nepriklausomą Lietuvos valstybę į SSSR.

Papildydamas savo žodžiu padarytus paaiškinimus turiu galimybės pranešti Jūsų Ekscelencijos žiniai, kad tie tautos atstovai buvo paskirti tuo metu, kada Lietuvos Respublikos teritorija buvo okupuota svetimos SSSR kariuomenės, kuri, pažeisdama visas teises, 1940 m. skaitlingai atvyko į Lietuvą; rinkimams buvo primestas tik vienas specialiai parinktų kandidatų sąrašas. Kitų kandidatų laisvai išstatyti buvo neįmanoma. Susirinkimų ir diskusijų laisvė buvo panaikinta. Nebuvo nė kokios kontrolės, galėjusios laiduoti balsavimo taisyklumą ir balsavimo kortelių skaičiavimą. Pageidaujami rezultatai buvo paskelbti iš anksto, net balsavimui dar nepasibaigus.

Savaime suprantama, kad atstovų kolektyvas, kilęs iš rinkimų tokiomis sąlygomis ir paminėtu būdu, jokių būdu negali būti laikomas organu, galinčiu išreikšti tikrąją lietuvių tautos valią. Taip pat šio kolektyvo, tariamųjų liaudies atstovų nutarimas prijungti Lietuvos valstybę prie SSSR jokių būdu neatitinka lietuvių tautos valios, tautos, kuri visuomet kovojo už laisvę ir nepriklausomybę. Šiuo atveju SSSR Vyriausybė pasielgė kaip agresorius, nes iš anksto pavartojo karinę jėgą ir pažeidusi tarptautinės teisės nuostatus, lygiai kaip ir savo įsipareigojimus, kuriuos ji pareiškė 1920 m.

liepos 12 d. Taikos Sutartimi, 1926 m. Nepuolimo Paktu, vėliau keletą kartų atnaujintu, 1928 m. Briando–Kellogo paktu, 1933 m. Konvencija apie agresijos definiciją ir pagaliau visai ne per senu 1939 m. spalio 10 d. Savitarpės pagalbos ir nesikišimo į vidaus reikalus paktu. Laikau savo pareiga pranešti apie šį SSSR Vyriausybės padarytą flagrantinę tarptautinės teisės pažeidimą ir, kaip laisvos ir Nepriklausomos Lietuvos atstovas Prancūzijoje, prašau Prancūzijos vyriausybę, kuri Lietuvos valstybę pripažino de jure ir su Lietuva visuomet palaikė nuoširdžius ir draugiškus santykius, nepripažinti šio SSSR akto, kuriuo užvaldomas mano kraštas.

Reikšdamas savo tvirtą viltį, kad Prancūzijos vyriausybė pripažins ir toliau teisę gyventi laisvai ir nepriklausomai, prašau Jus, Po ne Ministeri, malonėti priimti mano labai aukštos pagarbos ir nuoširdumo pareiškimus.

pasir. P. Klimas
Lietuvos Nepaprastas Pasiuntinys ir
*Įgaliotas Ministras*¹¹

Panašaus turinio notą P. Klimas nusiuntė ir Portugalijos vyriausybei, tačiau nėra žinių, ar pasiuntinys pareiškė protestą Ispanijoje¹². Manoma, kad protesto notos nebuvo perduotos nei Belgijos, nei Liuksemburgo vyriausybėms, prie kurių pasiuntinys buvo akredituotas, nes minėtų valstybių vyriausybės per karą buvo pasitraukusios į užsienį. Tuo metu buvo sunku tikėtis atgalinės reakcijos į pasiuntinio pateiktas notas, nes ir dalis Prancūzijos su sostine Paryžiumi buvo vokiečių okupuota.

Sovietų ambasada Prancūzijoje, remdamasi tuo, kad Lietuva „įsijungė“ į Sovietų Sąjungą ir užsienio reikalus „perdavė“ Maskvai, visai spaudė perduoti jai Lietuvos pasiuntinybę¹³. 1940 m. liepos mėnesį pasiuntinys P. Klimas, gavęs Prancūzijos užsienio reikalų generalinio sekretoriaus Charles Roux įspėjimą apleisti pasiuntinybę,

apie tai informavo patarėją S. A. Bačkį¹⁴. P. Klimo liepos 29 d. laiške S. A. Bačkiui nurodoma pasiuntinybės veikimą sustabdyti nuo rugpjūčio 1 d. ir „perimti globon visą nepriklausomos Lietuvos valstybės turtą. Jei okupacijos valdžia reikalautų pasiuntinybę atiduoti Lietuvos agresoriui, t. y. Rusijai, prašau intervenuoti pas okupacijos valdžios šefą, kad mano įsakymu Tamsta gali namus perduoti tik prancūzų vyriausybės dispozicijon“¹⁵. Tuo pačiu raštu P. Klimas pasiuntinybės darbuotojus išleido nemokamų atostogų, o patarėjui S. A. Bačkiui liepė persikelti gyventi į pasiuntinybę¹⁶.

1940 m. rugpjūčio 23 d. Paryžiaus policijos prefektūra Lietuvos pasiuntinybei nurodė jau kitą dieną atiduoti pastato raktus (taip pat Latvijos ir Estijos diplomatinėms atstovybėms). Diplomatinė padėtis labai komplikavosi, nors iš pradžių tikėtasi, kad pastatai nepereis sovietų pareigūnams. Nurodytą dieną trys Baltijos šalių diplomatiniai pareigūnai atėjo į prefektūrą kaip gedulo simbolius užsirišę juodus kaklaraiščius. Jiems buvo pasakyta, kad pasiuntinybės nuo vidurnakčio pereina sovietų dispozicijon¹⁷. Kaip dr. S. A. Bačkis 1970 m. liepos 25 d. rašė ministrui Stasiui Lozoraičiui, Lietuvos diplomatijos šefui, „tada tik paaiškėjo Prancūzijos nusistatymas mūsų atžvilgiu“¹⁸.

Vykdydama Maskvos instrukcijas sovietų ambasada nepasitenkino Baltijos šalių pasiuntinybių atėmimu ir reikalavo išbraukti Lietuvos, Latvijos ir Estijos diplomatus iš diplomatinio korpuso sąrašų. Prancūzijos užsienio reikalų ministerija nepasidavė sovietų spaudimui ir kurį laiką visai nespauzdino diplomatinio korpuso sąrašų, tačiau vėliau ant mašinraščio lapo surašė tik veikiančius diplomatinio korpuso narius. Tai reiškė, kad Lietuvos¹⁹ diplomatai į šį sąrašą nepateko, tačiau diplomatinės privilegijos *a titre personnel* diplomatams, kurie dirbo iki pasiuntinybės atėmimo, buvo paliktos²⁰.

Tiek Lietuvos diplomatinio atstovavimo Paryžiuje, tiek paties S. A. Bačkio, kaip Lietuvos pasiuntinybės reikalų *de facto* tvarkytojo²¹, padėtis tapo labai sunki. Lietuvoje likusius jo gimines sovietai represavo ir ištrėmė į Sibirą²². Norėdama visiškai nutraukti diplomatinę veiklą sovietų ambasada S. A. Bačkiui darė psichologinį spaudimą: gąsdino, kad prancūzai išduos jį sovietams už vagoną cukraus. Tačiau S. A. Bačkis nepalūžo ir toliau dirbo savo diplomatiniam poste. Guodė tai, jog nors ir netekus įstaigos diplomatinis statusas Lietuvos pasiuntinybės pareigūnams buvo paliktas, todėl galėjo „rūpintis Lietuvos ir jos piliečių reikalais“²³. Visus diplomatinis formalumus S. A. Bačkis atlikinėjo savo bute (5 rue de Messine, Paris 8). 1940 m. atėmus Lietuvos pasiuntinybės pastatą, dr. S. A. Bačkio nuomojamas butas Paryžiuje faktiškai tapo neoficialia Lietuvos pasiuntinybe. Be visų tuo metu atliekamų diplomatinų procedūrų, jame buvo priminėjami oficialūs asmenys, minima Vasario 16-osios šventė.

1940 m. rugsėjo mėnesį sovietų ambasados pareigūnai iš nuomojamų garažų pavogė asmeninius pasiuntinio P. Klimo daiktus, kurie buvo pervežti prieš apleidžiant Lietuvos pasiuntinybę. P. Klimo manymu, sovietams garažus nurodė perėjusi į sovietų tarnybą buvusi Lietuvos pasiuntinybės tarnautoja V. Vabalienė, tačiau S. A. Bačkis įtarė, jog tai galėjo padaryti papirktas garažo sargas²⁴. P. Klimas ir S. A. Bačkis kreipėsi į valdžios institucijas, kad būtų grąžinti neteisėtai sovietų ambasados paimti pasiuntinio daiktai. Tačiau vokiečių okupacijos slegiami prancūzų valdžios organai nedrįso imtis griežtesnių priemonių prieš sovietus, todėl pasiūlė išsiaiškinti geruoju²⁵. Tik 1942 m., jau vykstant karui tarp Sovietų Sąjungos ir Vokietijos, didžiulėmis pastangomis P. Klimas atgavo savo daiktus, o buvęs Lietuvos pasiuntinybės pastatas Paryžiuje taip ir nebuvo grąžintas tikriesiems jo šeimininkams.

Kol P. Klimo veiksmų laisvė okupacijos sąlygomis nebuvo suvaržyta, jis kiek galėdamas stengėsi palaikyti ryšius ir su kitomis tebeveikiančiomis Lietuvos pasiuntinybėmis. Lengviausia buvo susisiekti su neutralia Šveicarija. Per ją pasiuntinys nuvyko į Romą ir 1940 m. rugsėjo 19–25 d. dalyvavo pirmajame po Lietuvos nepriklausomybės netekimo pasiuntinių pasitarime²⁶. Nuo 1943 m. vasaros P. Klimui tuometinės okupacinės italų karinės struktūros skyrė namų areštą²⁷, o vokiečių kariniams daliniams užėmus Grasą, tų pačių metų rugsėjo 18 d.²⁸ (P. Klimo atsiminimuose rašoma, kad rugpjūčio 18 d.²⁹) vokiečiai jį suėmė ir įkalino iki 1944 m.³⁰ Vėliau jį suėmė NKVD ir nuteisė dešimčiai metų į Sibirą. Po tremties P. Klimas grįžo į Lietuvą, mirė 1969 m.

1943 m. vokiečiams suėmus P. Klimą, dr. S. A. Bačkis (tais pačiais metais apsigynęs teisės daktaro laipsnį) ėmė rūpintis Lietuvos ir lietuvių reikalais Prancūzijoje. Nors oficialiai jo diplomatinės pareigos ir nebuvo pripažintos, tačiau diplomatinį statusą rodė 1940 m. išduota diplomatinė kortelė, kurią reikėdavo kasmet pratęsti. Nepriklausomos Lietuvos atstovavimas Prancūzijoje iki 1960 m. labai glaudžiai buvo susijęs su dr. S. A. Bačkio vardu ir asmenybe. Jis ne tik aktyviai ieškojo būdų, kaip atkurti Lietuvos valstybę, bet ir rūpinosi Prancūzijoje atsidūrusiais lietuviams pabėgėliais bei studijuojančiu jaunuimu. 1943 m. pabaigoje vokiečių policija leido jam registruoti Prancūzijoje gyvenančius lietuvius, tačiau su sąlyga, kad neužsiiminės jokia politine veikla³¹.

1944 m. lapkričio 21 d. Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto (VLIK'o) prezidiumo vardu buvo nusiųstas raštas Lietuvos atstovui Paryžiuje dr. S. A. Bačkiui, kuriuo pranešama, kad jis skiriamas Lietuvos *charge d'affaires* prie Prancūzijos Respublikos vyriausybės ir siūloma jam Lietuvos atkūrimo reikalais bendradarbiauti su Bro-

niumi Tomu Dirmeikiu, Algirdu Juliumi Greimu ir B. Kazlausku. Raštas slapyvardžiais pasirašytas trijų asmenų ir patvirtintas Lietuvos pasiuntinybės Vokietijoje antspaudu bei Berlyne buvusio Kazio Škirpos sekretoriaus A. Valiukėno parašu³². Tikėtina, kad slapyvardžiais pasirašę asmenys – tai Mykolas Krupavičius, Rapolas Skipitis ir Vaclovas Sidzikauskas, turėję VLIK'o įgaliojimus užsienyje ir neviešai veikę delegatūros vardu Vokietijoje. Tokia Vokietijoje atsiradusio VLIK'o veikla Lietuvos atstovo Prancūzijoje atžvilgiu rodė, kad Komitetas siekia kontroliuoti Lietuvos diplomatinės tarnybos darbą. Šis paskyrimas neturėjo jokios teisinės galios, todėl dr. S. A. Bačkis neįteikė minėto VLIK'o rašto Prancūzijos užsienio reikalų ministerijai.

Vokiečių okupacijos metais gyvenimas Paryžiuje buvo gana sudėtingas. Dr. S. A. Bačkį gelbėjo tik stipri valia ir susidariusios padėties suvokimas. Kiek galėdami padėdavo patys prancūzai. Dr. S. A. Bačkio butas Paryžiuje tapo lietuvių politiniu ir kultūriniu centru. Karo metais informaciją apie padėtį Lietuvoje dr. S. A. Bačkis gaudavo nereguliariai. Daugiausia žinių atsiųsdavo Lietuvos pasiuntinybės Berlyne sekretorius A. Valiukėnas. Nuo 1945 m. iš Lietuvos gaunamų žinių dar labiau sumažėjo. Padėtis šiuo atžvilgiu pasikeitė tik po J. Stalino mirties 1953 m.

Nuo 1945 m. sausio 1 d. dr. S. A. Bačkis be jokio atlyginimo atstovavo Bendro Amerikos lietuvių fondo (BALF'o) organizacijai Paryžiuje, kuri šelpė lietuvius Prancūzijoje, sprendė pabėgėlių klausimus.

Po Antrojo pasaulinio karo Lietuvos atstovas Prancūzijoje dr. S. A. Bačkis kartu su Latvijos ir Estijos kolegomis, norėdami padėti pabėgėliams iš savo kraštų, kreipėsi į Vakarų sąjungininkų karinį štabą, kad negrąžintų jų prievarta į savo kraštus. Prancūzai konfidencialiai informavo diplomatinis atstovus, jog pabėgėliai nebus prie-

varta grąžinami³³. Trijų Baltijos šalių atstovai Prancūzijoje taip pat oficialiai kreipėsi į Prancūzijos vyriausybę, kad leistų atnaujinti diplomatinę bei konsulinę veiklą. Oficialiai į Baltijos šalių atstovų prašymą nebuvo reaguota³⁴, o neoficialiai Baltijos šalių diplomatus prancūzų valdžia informavo, jog jiems leidžiama užsiimti diplomatine veikla, tačiau prašoma nesiimti jokių aktyvių politinių veiksmų, kad neatkreiptų į save dėmesio³⁵. Kita vertus, nuo 1945 m. liepos 23 d. Prancūzijos valdžia įsakė savo prefektūroms nebežymėti dokumentuose Lietuvos, Latvijos ir Estijos pilietybių, „o pabaltijiečius laikyti žmonėmis, negalinčiais įrodyti savo pilietybės“³⁶. Toks dvigubas Prancūzijos politinis „žaidimas“ (*de facto* Lietuvos okupacijos pripažinimas, tačiau leidžiant neoficialiai veikti egziliniams subjektams) leido jai laviruoti tuometinėje politinėje erdvėje.

Dr. S. A. Bačkis ne tik rūpinosi lietuvių reikalais, bet ir aktyviai dalyvavo įvairių organizacijų veikloje. 1949 m. prie Europos Sąjūdžio buvo įsteigta Centro ir Rytų Europos komisija, kurios tikslas – kelti į viešumą bei mėginti spręsti pavergtų tautų problemas. Šioje Komisijoje dalyvavo ne tik egzilinių komitetų, pavergtų tautų atstovai, bet ir tuo metu žinomi politikai, parlamentų nariai. Nuo 1950 m. dr. S. A. Bačkis buvo šios Komisijos vicepirmininkas³⁷. Tačiau nuo 1953 m. Europos Sąjūdis bei Centro ir Rytų Europos komisija iš dalies pakeitė politinį kursą – rūpinosi tik nepriklausomomis valstybėmis, o ne tomis, kurios siekė savo valstybingumo³⁸. Nuo 1951 m. dr. S. A. Bačkis buvo Lietuvių federalistų sąjungos vadovybės generalinis delegatas Europos Federalistų Sąjungos (prie Europos Sąjūdžio) susiejimuose³⁹. Federalistų organizacijos tikslas – „bendradarbiauti Federalinės Europos įkūrimui, laikantis žmogaus teisių, socialinio teisingumo, politinės laisvės ir tautų lygybės principų“⁴⁰.

Šeštajame dešimtmetyje dr. S. A. Bačkis dalyvavo „Nouvelles Eguipes Internationales“ (NEI) – krikščioniškų demokratinių partijų unijoje. Ją sudarė didžiosios Vakarų Europos valstybės bei tautos, neturinčios savo valstybingumo (baskai, bulgarai, lietuviai, lenkai, rumunai, vengrai)⁴¹. Šio sambūrio esmė buvo neleisti Europai nugrimzti į dvasinės stagnacijos liūną, todėl ir pavergtųjų Europos tautų svarstymo klausimas sambūryje buvo vertinamas teigiamai⁴².

Dr. S. A. Bačkis kartu su Latvijos ir Estijos diplomatais atkūrė prieš Antrąjį pasaulinį karą veikusią „France–Baltique“ draugiją. 1954 m. tos draugijos vardu Strasbūre, vykstant Europos Sąjūdžio Patariamojo Seimo posėdžiams, buvo suorganizuotas Baltijos santarvės ir bendradarbiavimo sutarties 20 metų sukakties minėjimas⁴³.

Dr. S. A. Bačkis aktyviai rinko informaciją apie Lietuvą ir ją platino. 1943 m. jis parengė devynis straipsnius „La Lithuanie sous le joug des Soviets“ savaitraštyje „Vox Francaise“⁴⁴. Dėl laisvos politinės bei diplomatinės veiklos suvaržymų dr. S. A. Bačkis 1947–1949 m. Paryžiuje pradėjo 2000 egzempliorių tiražu leisti rotatoriumi spausdintą biuletinį su informacija apie Lietuvą; biuletinio leidėju buvo nurodytas Amerikos lietuvių tarnybos informacinis biuras. Ši informacija buvo siunčiama politikams, diplomatinėms atstovybėms, žurnalistams bei įvairioms įstaigoms. Dr. S. A. Bačkis tik nuo 1948 m. gavo leidimą leisti „Lietuvių biuletinį“ prancūzų kalba ir nurodant tikrąjį adresą⁴⁵.

1947 m. sausio 30 d. trijų Baltijos šalių diplomatiniai atstovai Prancūzijoje sudarė bendrą egzilų veiklos programą, kurioje numatyta peticijos, susirinkimai, mitingai, manifestacijos, taip pat bado streikai, kad „Baltijos tautų klausimais viešoji tarptautinė opinija būtų sukrėsta ir išjudinta, kad ji Baltijos tautų klausimais pradėtų šaukti, pažadintų apsnūdusią pasaulio sąžinę“⁴⁶.

Kaip ir kiti Lietuvos atstovai Londone ir Vašingtone, dr. S. A. Bačkis nuo 1947 m. (iki išvykimo 1960 m. į JAV) siūsdavo reziduojančios šalies užsienio reikalų ministrams notas⁴⁷, kuriose Vakarų valstybių buvo prašoma nepripažinti Lietuvos inkorporavimo į Sovietų Sąjungą ir paremti lietuvių tautos siekį susigrąžinti nepriklausomybę⁴⁸.

1948 m. sausio 9 d. kaip nepriklausomos Lietuvos atstovas dr. S. A. Bačkis kartu su Latvijos diplomatu O. Grosvaldu buvo priimtas pas Prancūzijos prezidentą V. Auriol, kuriam įteikė Baltijos šalių organizacijų memorandumą dėl Baltijos valstybių. Kitais metais Prancūzijos ministrui pirmininkui Robertui Schumanui jis nusiuntė VLIK'o memorandumą⁴⁹. Prancūzijos politikai toleravo Baltijos šalių atstovų pastangas atgauti nepriklausomybę, tačiau niekada nekeldavo Baltijos valstybių klausimo didžiojoje tarptautinėje politikoje, jei tai jiems būdavo neparanku.

Diplomatinę ir politinę dr. S. A. Bačchio veiklą sunkino finansiniai nepritekliai. Apie nelengvą Lietuvos atstovo ir jo šeimos padėtį galima daryti išvadas iš jo laiško Lietuvos diplomatijos šefui S. Lozoraičiui, kuriame dr. S. A. Bačkis abejoja, ar ilgai begalės „eiti neva Lietuvių ar Lietuvos Atstovo pareigas, nes rūpesčių daug, jėgų ne per daugiausia, intrigų dar daugiau, o apie rytojų irgi reikia galvoti. Gaila, kad nėra turtingo žmogaus, kuris tas pareigas, nesirūpindamas apie rytojų, galėtų eiti“⁵⁰. K. Škirpai, kurio materialinė padėtis tuo metu taip pat buvo sunki, dr. S. A. Bačkis rašė: „[...] kalbate savo laiške apie gyvenimo vargus – šiuo klausimu ir aš esu lygiai toks pats našlaitis, kaip ir Tamsta. Jau pavasarį buvau užaliarmavęs tiek BALF'ą, tiek kitas institucijas. Buvo pažadėta, bet dabar paaiškėja, kad tie pažadai nėra tikras daiktas. Nedaleidžiu, kad šlaviku tektų Tamstai būti, bet turbūt atsitiks taip, kad ir čia būdamas būsiu priverstas viską mesti į šalį ir rūpintis vien tuo, kad

už ką valgyti nusipirkti turėtumėm. Gaila, kad ligi šiol per daug optimistas buvau tuo klausimu“⁵¹. Negaudamas finansinės paramos (tik BALF’as apmokėdavo buto nuomą), dr. S. A. Bačkis informavo S. Lozoraitį, kad dėl sunkios finansinės padėties nuo 1946 m. spalio 1 d. pasitraukia iš BALF’o įgaliotinio Prancūzijoje pareigų, ir paprašė nuo tų pačių metų lapkričio 1 d. atleisti jį iš Diplomatinės tarnybos⁵².

S. Lozoraitis dėl dr. S. A. Bačchio kreipėsi į Amerikos Lietuvių Tarybos (ALT) pirmininką Leonardą Šimutį, kad Taryba finansiškai paremtų Lietuvos atstovą Paryžiuje ir jo šeimą. Lietuvos diplomatijos šefas apibūdino dr. S. A. Bačkį kaip vieną svarbiausių Užsienio reikalų ministerijos valdininkų, vieną „šulų“, kuriais ministerija laikėsi: „Pastaraisiais laikais dėl jo veiklumo ir iniciatyvos Paryžiaus Pasiuntinybė tapo vienu Lietuvos politinio bei tautinio darbo centrų. Tokiu būdu dr. Bačchio likimas išeina iš atskiro asmens gyvybinių interesų srities, įgydamas bendrosios reikšmės...“⁵³ Kol kas nėra jokių duomenų, ar ALT parėmė Lietuvos diplomatinę atstovą Prancūzijoje, tačiau yra žinoma, kad nuo 1946 m. dr. S. A. Bačkį finansiškai pradėjo remti VLIK’as, kas mėnesį skirdamas po 150 JAV dol. (nuo 1951 m. balandžio 1 d. atlyginimą gavo ir iš Lietuvos fondo lėšų, buvusių JAV, – 150 JAV dol. Po metų tiek VLIK’as, tiek Lietuvos pasiuntinys JAV Povilas Žadeikis, su Valstybės departamento žinia ir pritariamu kontroliavęs fondo lėšų skirstymą, padidino sumas iki 175 JAV dol.)⁵⁴ Gaudamas finansinę paramą dr. S. A. Bačkis liko ir toliau dirbti Lietuvos diplomatinėje tarnyboje.

Po Antrojo pasaulinio karo lietuvių išeivijos politinėje erdvėje Europoje susidarė du centrai – Diplomatinė tarnyba (su įvairiose šalyse reziduojančiais Lietuvos diplomatais) ir VLIK’as Vokietijoje, kurie dėl tam tikrų principinių nuostatų ne visada sutardavo. Jų veiklai koordinuoti nuo

1946 m. buvo rengiami Lietuvos diplomatų ir VLIK’o pasitarimai⁵⁵. Lietuvos diplomatinis atstovas Prancūzijoje dr. S. A. Bačkis savo profesionalumu, nekonfliktiškumu bei politinėmis pažiūromis buvo priimtinas tiek Lietuvos pasiuntiniams, tiek VLIK’ui, kuriame vyravo krikščionys demokratai. 1952 m. pavasarį sudarant VLIK’o Vykdomąją tarybą pirmininko pareigas turėjęs eiti Juozas Kaminskas užsienio reikalų valdytojo pareigas pasiūlė dr. S. A. Bačkiiui⁵⁶, tačiau dėl diplomatų dalyvavimo Vykdomosios tarybos veikloje Lietuvos diplomatai pareiškė, kad „Diplomatinė Tarnyba negali kištis į bet kokius VLIK’o institucijų sudarymo klausimus“⁵⁷. Pasiuntiniai pasiūlė VLIK’ui alternatyvą, t. y. dr. S. A. Bačchio kandidatūrą kaip ryšininko tarp pasiuntinių ir VLIK’o, tačiau tam Komitetas nepritarė⁵⁸.

Lietuvos atstovas Prancūzijoje dr. S. A. Bačkis atidžiai sekė partizaninį judėjimą Lietuvoje. Jis globojo 1948 m. į Paryžių atvykusį Juozą Lukšą-Daumantą, su kurio atvežtais dokumentais apie įvykius Lietuvoje supažindino Vakarų visuomenę. Okupuotoje Lietuvoje rezistencija buvo susijungusi į Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdį, kurio įgaliotiniu Vakaruose buvo J. Lukša-Daumantas⁵⁹. 1950 m. jam grįžus į Lietuvą, Laisvės Kovų Sąjūdžio pavedimu įgaliotiniais Vakaruose patvirtinti Juozas Brazaitis ir A. Aušra (dr. S. A. Bačkis)⁶⁰. Dr. S. A. Bačchio žodžiais, nors jis ir neturėjo jokių ryšių su rezistencija Lietuvoje, tačiau formaliai tas pareigas ėjo iki J. Lukšos-Daumanto žūties 1951 m. rugsėjo 4 d.⁶¹

Įvertindamas dr. S. A. Bačchio veiklą Lietuvos laisvinimo byloje S. Lozoraitis 1953 m. spalio 23 d. pakėlė Lietuvos pasiuntinybės patarėją (turėjusį šį rangą nuo 1939 m.) į įgalioto ministro rangą ir paliko toliau eiti *charge d'affaires* pareigas Paryžiuje⁶². Prancūzijos politiniai sluoksniai taip pat vertino dr. S. A. Bačchio veiklą politinėje egzilų erdvėje ir titulavo jį ministro vardu⁶³.

Prancūzijoje brangstant pragyvenimo lygiui dr. S. A. Bačkiui darėsi vis sunkiau materialiai išlaikyti šeimą, todėl 1951 m. jis JAV konsulate įsiregistravo emigracijai. 1958 m. atėjęs jo emigracijos eilei, paprašė JAV konsulato neskubinti jo emigruoti, tačiau jau kitų metų birželį gavo raginimą pristatyti reikiamus emigracijos dokumentus. Dėl galimo greito apsisprendimo emigruoti iš Prancūzijos į JAV arba Kanadą Lietuvos atstovas informavo S. Lozoraitį⁶⁴. Nors vėliau JAV konsulatas ir nutraukė dr. S. A. Bačkio emigracijos bylą⁶⁵, tačiau 1957 m. mirus Lietuvos pasiuntiniui JAV P. Žadeikiui, reikėjo sustiprinti diplomatinį atstovavimą Vašingtone. JAV valstybės departamentas sutiko svarstyti papildomo diplomato pasiuntinybėje klausimą. Tuometinis *charge d'affaires* Juozas Kajeckas 1959 m. vasarą Lietuvos diplomatijos šefui pasiūlė dr. S. A. Bačkio kandidatūrą⁶⁶. 1960 m. kovo 10 d. S. Lozoraitis susitiko su dr. S. A. Bačkiu ir kalbėjosi apie naujo Lietuvos atstovo Prancūzijoje paskyrimą⁶⁷. Kaip tinkamiausias kandidatas į Lietuvos atstovo vietą buvo minimas tuometinis pasiuntinybės patarėjas prof. J. Baltrušaitis⁶⁸, tačiau jis, anot dr. S. A. Bačkio, dėl intensyvios mokslinės veiklos ir nepakankamo lietuvių kalbos mokėjimo sutiko būti tik „antruoju“ asmeniu, jei Lietuvos atstovu būtų S. Lozoraitis⁶⁹. Taip pat buvo svarstomos dar dvi kandidatūros: Prancūzijoje diplomatinės kortelės turinčio buvusio Lietuvos atstovybės Paryžiuje karinio atstovo plk. J. Lanskoronskio ir atašė A. Liutkaus, tačiau S. Lozoraitis suabejojo jų tinkamumu eiti šias pareigas⁷⁰. Lietuvos diplomatijos šefas, neturėdamas diplomatinės kortelės, pažinčių prancūzų valdžios sluoksniuose ir galimybės nuolat gyventi Paryžiuje, nematė kitos išeities, kaip, siekiant apsaugoti Lietuvos diplomatinės tarnybos veiklą Prancūzijoje, oficialiai kreiptis į prof. J. Baltrušaitį, kad imtųsi diplo-

matinio atstovo pareigų⁷¹. Šis atsakomajame laiške S. Lozoraičiui nesutiko priimti pasiūlymo⁷². Netrukus prof. J. Baltrušaitis lankėsi pas S. Lozoraitį Romoje, ir abu sutarė, kad jis laikinai eis iki metų pabaigos Lietuvos atstovo Prancūzijoje pareigas (jo paties prašymu negaudamas jokio atlyginimo). Sutarta, jog nuo kitų metų šias pareigas (retsykais iš Romos atvykdamas į Paryžių) perims S. Lozoraitis, o prof. J. Baltrušaitis vėl eis pasiuntinybės patarėjo pareigas. Kanceliarijos reikalų tvarkytoju buvo pakviestas A. Liutkus⁷³. Šiek tiek vėliau S. Lozoraitis dar kartą aptarė atstovavimo Paryžiuje klausimą su dr. S. A. Bačkiu ir prof. J. Baltrušaičiu. Buvo padaryta išvada, kad kai tik dr. S. A. Bačkis išvyks, S. Lozoraitis iškart perims Lietuvos atstovo Prancūzijoje pareigas. S. Lozoraičiui nesant Paryžiuje, jį turėjo pavaduoti prof. J. Baltrušaitis⁷⁴. Dėl S. Lozoraičio atstovavimo Prancūzijos užsienio reikalų ministerija sutiko išduoti jam diplomatinę kortelę⁷⁵, tuo pripažindama naująjį Lietuvos atstovą.

Nuo pat 1940 m. Lietuvos diplomatinę veiklą, ypač finansinę, kontroliavo JAV valstybės departamentas. Dr. S. A. Bačkiui persikeliant į Vašingtoną, kur jam būtų ir toliau mokamas tas pats atlyginimas, iškilo klausimas, ar Valstybės departamentas sutiks finansuoti naująjį Lietuvos atstovą Prancūzijoje⁷⁶. Pasidomėjęs šiais klausimais Valstybės departamente, tuometinis Lietuvos laikinasis reikalų patikėtinis Vašingtone J. Kajeckas sužinojo, kad nė viena iš anksčiau minėtų trijų kandidatūrų (prof. J. Baltrušaičio, plk. J. Lanskoronskio ir A. Liutkaus) į Lietuvos diplomatinio atstovo Prancūzijoje vietą nėra priimtinos, nes, anot J. Kajecko, „vieno [prof. J. Baltrušaičio. – *L. J.*] pagrindinis interesas buvęs menas, antro [plk. J. Lanskoronskio. – *L. J.*] – kariška sritis, trečio [A. Liutkaus. – *L. J.*] – buhalterinė bei konsuliarinė sritis ir iš jos seniai

išėjęs⁷⁷. Valstybės departamentui S. Lozoraičio kandidatūra tiek politiniu požiūriu, tiek finansiniu atžvilgiu buvo priimtinausia, nes jo diplomatinis patyrimas nusvėrė ankstesnes kandidatūras, be to, manyta, kad už tą patį Romoje gaunamą atlyginimą jis galėtų dirbti ir Paryžiuje⁷⁸. Valstybės departamentas po ilgų derybų sutiko skirti 1200 JAV dol. per metus S. Lozoraičio kelionėms (bilietams ir pragyvenimui) į Paryžių.

Prieš dr. S. A. Bačkiui 1960 m. birželio mėnesį išvykstant į JAV, Lietuvos diplomatams buvo labai svarbus ir patalpų klausimas. 1940 m. sovietams perėmus Lietuvos pasiuntinybės pastatą, diplomatinės funkcijos nuo 1940 m. liepos 1 d., kaip minėta, buvo atliekamos dr. S. A. Bačkio nuomojamame bute⁷⁹, kuriame, beje, jis su šeima ir gyveno. Iš pradžių tikėtasi buvusią neoficialią Lietuvos pasiuntinybę Paryžiuje – dr. S. A. Bačkio butą ir toliau nuomoti. Bute būtų likęs gyventi jo vyresnysis sūnus ir atvykęs į Paryžių pasiuntinybės sekretorius A. Liutkus. Vienas kambarys būtų buvęs paskirtas kanceliariinėms procedūroms atlikti. Tačiau buto savininkas tam pasipriešino ir padavė buto nuomininką į teismą, reikalavdamas nutraukti nuomos sutartį⁸⁰, todėl kanceliarijos reikalai vėliau buvo tvarkomi A. Liutkaus nuomojamame bute⁸¹.

Dr. S. A. Bačkis, apie dvidešimt metų ėjęs Lietuvos diplomatinio atstovo pareigas Prancūzijoje, 1960 m. birželio 15 d. išvyko iš Paryžiaus dirbti į Lietuvos pasiuntinybę Vašingtone.

IŠVADOS

Lietuvos pasiuntinybės Paryžiuje netekimas 1940 m. buvo viena iš eilinių okupacinių Sovietų Sąjungos procedūrų, kuriomis sovietai siekė sunaikinti teisinę, su nepriklausoma valstybe susijusią Lietuvos diplomatinę tarnybą. Lietuvos pasiuntinys Prancūzijoje P. Klimas, kaip ir kiti Lietuvos pasiuntiniai,

protestavo prieš Sovietų Sąjungos politiką Lietuvos atžvilgiu. Tuo metu, vokiečiams okupavus dalį Prancūzijos su jos sostine Paryžiumi, Prancūzijos valdžią buvo apėmusios pesimistinės nuotaikos, todėl Lietuvos atstovo P. Klimo pateikta protesto nota nesulaukė Prancūzijos valdžios atsako. Kita vertus, nepriklausomos valstybės atstovo protesto nota buvo parodytas Lietuvos okupacijos faktas, pažeidžiantis visas anksčiau pasirašytas tarptautinės teisės sutartis ir normas.

Perduodama Lietuvos pasiuntinybės pastatą sovietams, Prancūzija nepanaikino joje dirbusiems Lietuvos diplomatams diplomatinio imuniteto teisės; diplomatinės kortelės jiems kaskart buvo pratęsimos. Neoficiali Prancūzijos valdžios pozicija leisti vykdyti diplomatinės procedūras per daug nesiviešinant ir neužsiimant politika nustatė Lietuvos atstovo dr. S. A. Bačkio veiklos ribas. Perėmęs pareigas iš pasiuntinio P. Klimo, jis sugebėjo ne tik rūpintis lietuvių pabėgėlių ir studentų reikalais Prancūzijoje, bet ir aktyviai dalyvavo bendruose Baltijos valstybių diplomatų projektuose, įvairiose tarptautinėse organizacijose, lietuvių išeivijos politinėje veikloje, daug nuveikė rinkdamas ir skleisdamas Vakaruose informaciją apie Lietuvą. Aktyvia ir įvairiapuse politine veikla dr. S. A. Bačkis pelnė pagarbą ne tik tarp Lietuvos diplomatų, tačiau ir Prancūzijos valdžios sluoksniuose.

Lietuvos diplomatinės tarnybos gyvybingumas ir veikla daug priklausė nuo išorinių aplinkybių. LDT veiklą kontroliavo ne tik Prancūzijos valdžia, bet ir JAV valstybės departamentas. Tai rodo naujo atstovo Prancūzijoje skyrimo ir finansavimo klausimas, iškilęs prieš dr. S. A. Bačkiui išvykstant į JAV. Galima daryti prielaidą, kad JAV valstybės departamentas faktiškai kontroliavo likusius Lietuvos finansinius išteklius ir neleido Lietuvos diplomatams patiems jais disponuoti. Kiekvienas Lietuvos diplomatų papildomas

žingsnis (ne pagal Valstybės departamento patvirtintą metų biudžeto planą) turėjo būti derinamas JAV valdžios sluoksniuose.

Tačiau nepaisant išorinių veiksnių Lietuvos diplomatinis atstovavimas Prancū-

zijoje, kad ir pusiau oficialus, buvo gana reikšmingas. Lietuvos atstovams buvo palikta terpė veikti ir būti išgirstiems. Tuometinis Lietuvos atstovas dr. S. A. Bačkis tai ir darė.

Nuorodos

¹ Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA); dr. A. Geručio archyvas, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius.

² Dr. S. A. Bačchio asmeninis archyvas; S. Lozoraičio asmeninis archyvas Romoje.

³ A. Šimkūno pokalbis su S. A. Bačkiu (transliuota per Lietuvos radiją 1993 m. gruodžio 24 d.), dr. S. A. Bačchio asmeninis archyvas.

⁴ P. Klimas, *Lietuvos diplomatinėje tarnyboje*, Vilnius, 1991.

⁵ A. Gerutis, *Petras Klimas*, Cleveland, 1978.

⁶ A. Gaigalaitė, „Lietuvos diplomatinė tarnyba sovietinės okupacijos išvakarėse“, *Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, Vilnius, 1997, t. 36, p. 183.

⁷ J. Urbšio telegrama pasiuntinybei Paryžiuje (nedatuota), LCVA, f. 383, ap. 18, b. 79, l. 146.

⁸ S. A. Bačchio 1940 m. birželio 25 d. laiškas Lietuvos URM, *ibid.*, ap. 7, b. 2210, l. 27.

⁹ A. Gerutis, *op. cit.*, p. 193–194.

¹⁰ *Ibid.*, p. 194–195.

¹¹ Dr. S. A. Bačchio asmeninis archyvas.

¹² A. Gerutis, *op. cit.*, p. 196–197.

¹³ P. Klimas, *op. cit.*, p. 163.

¹⁴ A. Gerutis, *op. cit.*, p. 200–201.

¹⁵ P. Klimo 1940 m. liepos 29 d. laiškas S. A. Bačkiui, dr. S. A. Bačchio asmeninis archyvas.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ Žurnalisto A. Šimkūno pokalbis su Lietuvos diplomatinės tarnybos patriarchy S. A. Bačkiu (transliuota per Lietuvos radiją 1993 m. gruodžio 24 d., spausdintas tekstas), dr. S. A. Bačchio asmeninis archyvas; P. Klimas, *op. cit.*, p. 163.

¹⁸ A. Gerutis, *op. cit.*, p. 200–201.

¹⁹ Taip pat Latvijos ir Estijos diplomatai.

²⁰ P. Klimas, *op. cit.*, p. 163.

²¹ *De jure* pasiuntinybės vadovu tebebuvo su Prancūzijos vyriausybe pasitraukęs P. Klimas.

²² Diplomatas dr. S. A. Bačkis, „Lietuvai reikia solidarumo, vienybės ir valstybės interesų puoselėjimo“, *Europos lietuvis*, 1993, Nr. 35, p. 4.

²³ „Kas galima ir kas reikia. Pasikalbėjimas su dr. S. Bačkiu Paryžiuje jo 25 metų diplomatinės tarnybos ir 50 metų amžiaus proga“, *Lietuvių dienos*, 1956, Nr. 4, p. 4.

²⁴ A. Gerutis, *op. cit.*, p. 203.

²⁵ *Ibid.*, p. 204.

²⁶ Plačiau apie tai žr.: *Genocidas ir rezistencija*, 1999, Nr. 2(6), p. 7–19.

²⁷ A. Gerutis, *op. cit.*, p. 254.

²⁸ *Ibid.*, p. 260.

²⁹ P. Klimas, *op. cit.*, p. 171.

³⁰ Plačiau apie P. Klimą žr. jo atsiminimų knygoje: *Lietuvos diplomatinėje tarnyboje*, Vilnius, 1991; *Iš mano atsiminimų*, Vilnius, 1990; A. Gerutis, *op. cit.*

³¹ Dr. S. A. Bačkis, „Lietuvos diplomatinė tarnyba (1940 06 15–1990 03 11)“, *Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, t. 36, p. 13.

³² Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto 1944 m. lapkričio 21 d. laiškas dr. S. A. Bačkiui, dr. S. A. Bačchio asmeninis archyvas.

³³ S. A. Bačkis, „Didelis ir mažas yra lygūs...“, *Švyturys*, 1995, Nr. 6, p. 9; A. V. Rinkūnas, *Lietuva ir VLIK'as*, Čikaga, 1984, p. 128.

³⁴ D. Krivickas, „Lietuvos tarptautinis status“, *Varpas*, 1958, Nr. 3–4, p. 79.

³⁵ A. Šimkūno pokalbis su S. A. Bačkiu (transliuota per Lietuvos radiją 1993 m. gruodžio 24 d.), dr. S. A. Bačchio asmeninis archyvas.

³⁶ 1946 m. liepos 23 d. plenumo posėdžio protokolas, dr. A. Geručio archyvas, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 155–307.

³⁷ J. Prunskis, „Diplomatas, mokslininkas, visuomenininkas“, *Draugas*, 1976, kovo 4.

³⁸ Dr. S. A. Bačchio 1953 m. balandžio 4 d. laiškas Europos lietuvių sąjungos tarybai, *ibid.*

³⁹ A. Simutis, *Pasaulio lietuvių žinynas*, Niujorkas, 1958, p. 30.

⁴⁰ Lietuvių federalistų sąjungos įstatai, dr. A. Geručio archyvas, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 155–307.

⁴¹ „Naujų tarptautinių sambūrių (ckipų) kelias“, *[laisvė]*, 1955, Nr. 8, p. 48.

⁴² *Ibid.*

⁴³ Dr. S. A. Bačchio asmeninis archyvas.

⁴⁴ A. Šimkūno pokalbis su S. A. Bačkiu (transliuota per Lietuvos radiją 1993 m. gruodžio 24 d.), *ibid.*

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ Dr. S. A. Bačkis, „Lietuvos diplomatinė tarnyba (1940 06 15–1990 03 11)“, p. 16.

⁴⁸ Dr. S. A. Bačbio 1947 m. lapkričio 29 d. nota Prancūzijos užsienio reikalų ministrui G. Bidault, S. Lozoraičio asmeninis archyvas Romoje.

⁴⁹ J. Vitėnas, „Lietuvos diplomatijos patriarchas“, *Draugas*, 1996, vasario 8, p. 4.

⁵⁰ Dr. S. A. Bačbio 1946 m. vasario 10 d. laiškas S. Lozoraičiui, S. Lozoraičio asmeninis archyvas Romoje.

⁵¹ Dr. S. A. Bačbio 1946 m. rugsėjo 26 d. laiško K. Škirpai nuorašas, *ibid.*

⁵² Dr. S. A. Bačbio 1946 m. spalio 2 d. laiškas S. Lozoraičiui, *ibid.*

⁵³ S. Lozoraičio 1946 m. spalio 25 d. laiško L. Šimučiui nuorašas, *ibid.*

⁵⁴ Dr. S. A. Bačbio 1952 m. atmintinė, *ibid.*

⁵⁵ Žr. ankstesnius leidinio *Genocidas ir rezistencija* numerius.

⁵⁶ Dr. S. A. Bačbio 1952 m. balandžio 1 d. telegrama S. Lozoraičiui, S. Lozoraičio asmeninis archyvas Romoje.

⁵⁷ Lietuvos diplomatinės tarnybos užsienyje ir VLIK'o delegacijos pasitarimų Paryžiuje penktojo posėdžio, įvykusio 1952 m. liepos 23 d. 17 val., protokolas, *ibid.*

⁵⁸ S. Lozoraičio 1952 m. liepos 26 d. laiškas P. Žadeikiui, *ibid.*

⁵⁹ „Lietuvos atstovo dr. St. Bačbio žodis, pasakytas 1977 m. birželio 12 d. Chicagoje, minint tragiškuosius birželio mėn. išvežimus ir J. Daumantą-Lukšą“, *Laisvės kovų archyvas*, Kaunas, 1992, t. 5, p. 68.

⁶⁰ *Ibid.*; P. Šilas, „Stasys Antanas Bačkis“, *Apžvalga*, 1992, Nr. 25, p. 4.

⁶¹ Iš asmeninių susirašinėjimų su dr. S. A. Bačkiu.

⁶² Lietuvos diplomatijos šefo 1953 m. spalio 23 d. įsakymas, dr. S. A. Bačbio asmeninis archyvas.

⁶³ „Vardai įvykiuose“, *[laisvę]*, 1954, Nr. 4, p. 60.

⁶⁴ Dr. S. A. Bačbio 1959 m. birželio 27 d. laiškas

S. Lozoraičiui, S. Lozoraičio asmeninis archyvas Romoje.

⁶⁵ Dr. S. A. Bačbio 1960 m. gegužės 16 d. laiškas S. Lozoraičiui, *ibid.*

⁶⁶ J. Kajecko 1959 m. birželio 22 d. laiškas S. Lozoraičiui, *ibid.*

⁶⁷ Dr. S. A. Bačbio 1960 m. kovo 26 d. laiškas S. Lozoraičiui, *ibid.*

⁶⁸ S. Lozoraičio 1960 m. sausio 29 d. laiškas B. K. Balučiu, *ibid.*

⁶⁹ Dr. S. A. Bačbio 1960 m. kovo 31 d. atmintinė, *ibid.*

⁷⁰ S. Lozoraičio 1960 m. gegužės 2 d. laiškas dr. S. A. Bačkiui, *ibid.*

⁷¹ S. Lozoraičio 1960 m. balandžio 12 d. laiškas prof. J. Baltrušaičiui, *ibid.*

⁷² J. Baltrušaičio 1960 m. kovo 19 d. laiškas S. Lozoraičiui, *ibid.*

⁷³ S. Lozoraičio 1960 m. balandžio 11 d. atmintinė, *ibid.*

⁷⁴ S. Lozoraičio 1960 m. birželio 3 d. laiškas J. Kajeckui, *ibid.*

⁷⁵ Dr. S. A. Bačkis, „Lietuvos diplomatinė tarnyba...“, p. 13.

⁷⁶ JAV valstybės departamentas skirstė Lietuvos finansinio fondo lėšas.

⁷⁷ J. Kajecko 1960 m. gegužės 20 d. laiškas S. Lozoraičiui, S. Lozoraičio asmeninis archyvas Romoje.

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ Dr. S. A. Bačbio 1960 m. gegužės 5 d. laiškas S. Lozoraičiui, *ibid.*

⁸⁰ S. Lozoraičio 1960 m. birželio 16 d. atmintinė, *ibid.*

⁸¹ Prof. J. Baltrušaičio 1965 m. spalio 16 d. laiškas S. Lozoraičiui, *ibid.*

Gauta 2000 08 03

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija,
c-mail: Laurynas.Jonusauskas@lt-mission-cu.be

Laurynas Jonušauskas

DIPLOMATIC REPRESENTATION OF LITHUANIA IN FRANCE DURING THE 1940–1960

Summary

In 1940, the Soviets by illegal means subordinated the embassy of Lithuania in Paris, and thus, Lithuanian diplomats were placed in an ambiguous situation. After the Soviets had arrested the Lithuanian envoy Petras Klimas, French authorities agreed for semi-official and subtle representation of Lithuania by Dr. Stasys Antanas Bačkis. Despite the unfavourable conditions the new envoy did much handling the problems of Lithuanian refugees and students. In ad-

dition to his activities in France, Bačkis very actively participated in joint projects of the diplomats of Baltic States, in different international and Lithuanian political organisations, and contributed much disseminating information about Lithuania to the West. Dr. Bačkis continued his representation of Lithuania in France till he, in 1960, was appointed to the embassy of Lithuania in Washington.